

IV. A IX. OSZTÁLY EGYES TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TERÜLETEIN AZ UTÓBBI 30 ÉVBEN SZÜLETETT EREDMÉNYEK ÖSSZEFOGLALÓJA¹

Politikatudomány

A magyar politikatudomány a rendszerváltást közvetlenül megelőző években állt önálló lábra, szociológusok, közgazdászok, jogászok, filozófusok, történészek munkájának eredményeként, más társadalomtudományokhoz képest később. Első nagy feladata és teljesítménye a rezsiváltás értelmezése és magyarázata volt, részben a nyugati politikatudomány már ismert fogalmi eszközeivel (demokrácia, civil társadalom, pluralizmus), részben új eszközökkel (tárgyalásos forradalom, átmenet /'tranzitológia'/, alkotmányos átalakulás). Erre a tudásra épültek később az összehasonlító elemzések (egy-egy intézmények, pl. alkotmánybíróságok kutatása), valamint a politikai gazdaságtani modell-szemlélet. A 'mitől sikeres egy politikai- társadalmi-gazdasági modell?' egyre sürgetőbb kérdésére a magyar és kelet európai átalakulások tanulmányozása sok részvényt adott. Ennek egyik elismert eredménye Dorothy Bohle és Greskovits Béla *Capitalist Diversity on Europe's Periphery* című könyve (2012), amely elnyerte a jelentős presztízsű Stein Rokkan Díjat. Majd az ezredforduló, valamint a 2008-as válság kapcsán bekövetkező politikai változások értelmezésében, modellszerű leírásában is több fontos magyar politikatudományi eredmény született, például a vezérdemokrácia-modell vagy a hibrid rezsiv-leírás. Ezt a megközelítést kiegészíti, de részben korrigálja is a történelmi mintázatok továbbélését és regenerációját fölisméri, hangsúlyozó felfogás, amely a pártrendszer hegemonizációját inkább ehhez köti.

A kezdetektől rendkívül agonisztikus magyar demokrácia természetének leírása és magyarázata szintén több eredményt hozott. Egyrészt a pártrendszer mozgásának, változásának endogenitását (a pártok viselkedése elsősorban egymástól, nem pedig a külső hatásoktól függ); másrészt a magyar politikaelmélet igen korán érzékelte, hogy a Carl Schmitt nevéhez köthető elméleti irányzat nélkülözhetetlen a modern politikatudományban. Ennek egyik gyümölcse a diszkurzív politikatudományi iskola megerősödése, a másik pedig a realista politikaelméleti megközelítés dominanciája. Ez utóbbinak a gyökerei már a rendszerváltáskor önállósodó politikatudományban is észrevehetőek voltak.

Fontos empirikus-összehasonlító vizsgálatok zajlanak több politikatudományi részterületen, ilyen az önkormányzati rendszer, a helyi politika, a társadalmi mozgalmak, a politikai kommunikáció kutatása (a fiatalabb politológus generáció több tagja is ebben az irányban indult el). Ilyen az alkotmánybíráskodás empirikus vizsgálata; a politikai napirend; a politikai vezetés, továbbá a közpolitika (public policy, public management) kutatása. Ezekben a területeken születtek jelentősnek mondható nemzetközi publikációk. Mindemellett fontos kiemelni, hogy a nemzeti politikatudományok alapvető feladata, amelynek a magyar politikatudósok eleget is tettek, a nemzeti politikai rendszerek szabatos leírása, összehasonlító elemzése; a választói viselkedés magyarázatainak illesztése a hazai

---

¹ Az anyag megírásában közreműködött: Balázs Zoltán, Csaba László, Hideg Éva, Óri Péter, Pálné Kovács Ilona, Padányi József, Sándorné Kriszt Éva, Varga Attila.

valóshoz (ebben különösen fontosak az értékutatások és a specifikus, például a fiatalokra fókuszáló vizsgálatok); továbbá a nemzeti politikai közösség eszmei hagyományainak föltárása, értelmezése. Ez utóbbi téren kiemelendő, hogy korábban elfelejtett vagy itthon ismeretlen, de jelentős életművet létrehozó gondolkodók kerültek be a kánonba (Asbóth János, Kolnai Aurél, Polányi Mihály); jelentős újraértelmezések történtek (Eötvös József, Jászi Oszkár, Bibó István); és angol nyelven is elérhetők összehasonlító eszmetörténeti monográfiák. Nem mellékes, hogy az egyetemes normatív politikai filozófiai tradíciókhoz (konzervatizmus, liberalizmus, szocializmus, népiség) a magyar politikai filozófia ismét kapcsolódni tudott, helyenként saját műveivel is gazdagítva azokat.

Regionális tudomány

Fontos kiemelni, hogy Enyedi György akadémikus (1930-2012) szerepe a hazai regionális kutatások elindításában és szervezésében meghatározó volt. A hazai regionális tudomány legfontosabb alapvetési jellegű szegmensét a társadalmi térelméleti és módszertani kutatások jelentették a közelmúlt évtizedekben. Átfogó monográfiákban, tanulmányokban publikálta, értelmezte a szakma a társadalmi térfogalom hagyományos és újabb alternatíváit, a legfontosabb tércategóriákat (hely, helyzet, távolság, térbeli egymásra hatás és mozgás, régió) jelentéseit. Ennek eredményeként ma már a korábbiaknál biztosabb elméleti és módszertani alapokkal rendelkezünk a területi folyamatok vizsgálatához, értelmezéséhez s mindezt a rokonszakmáknak is rendelkezésére bocsátottuk, tudományközi publikációkban közzé tettük. Ennek kiemelt példái jelentik a társadalmi térinformatikai, kartográfiai eszközök, a történeti és keresztmetszeti regionális modellek. A megújult és kibővült területi információbázison, a geokódolt adatok segítségével a szakma sokoldalúan vizsgálta, modellezte a rendszerváltozást követő időszak térfolyamatait, hangsúllyal a regionális fejlettségi különbségek alakulására, a térszerkezeti változásokra, a különböző térségtípusok sajátosságainak bemutatására. A vizsgálatok leginkább a megrögzült regionális tagoltságot, a területi fejlettségi különbségek igen lassú oldódását igazolták.

A regionális tudományi kutatás súlypontjába került már a kilencvenes évek közepétől a területi tervezés rendszerének kidolgozása. Nemcsak elméleti kutatások készültek, hanem a területi tervezés módszerei is alkalmazásra kerültek a különféle területi szintekre. A területfejlesztés eszköz és intézményrendszerének megalapozása ezzel párhuzamosan szintén megtörtént. Az európai uniós és a hazai regionális politika elméleti és alkalmazott kutatása évtizedek óta kiemelt fontosságú volt, egyrészt az uniós kohéziós politikára való felkészülést segítő, másrészt elméleti és módszertani elemzésekkel törekedett az akadémiai közösség a leghatékonyabb közpolitikai eszközök és intézményi megoldások mibenlétének és hatásainak megismerésére. Kiemelendő, hogy a szakma az integrált és decentralizált (regionalizált) megoldások előnyeire mutatott rá, mind hazai mind nemzetközi összehasonlító elemzésekkel, amelyek illeszkedtek a nemzetközi regionális tudomány fő áramlatába. A hazai regionalisták készítették elő a területfejlesztésről szóló törvényt, az első országos területfejlesztési koncepciót, illetve nagyszámú regionális, és helyi területi tervet. A regionális politika elméletének és nemzetközi gyakorlatának alapos elemzése hozzájárult ahhoz, hogy az ország felkészülten csatlakozhatott az Európai Unióhoz.

A régiók fejlődését mozgató okoknak, a fejlődést támogató kormányzati intézkedések hatásainak vizsgálata szintén jelentős hagyománnyal bíró területei a hazai regionális tudománynak. Az innovációk térbeli terjedéséről, az innovációban részt vevők kapcsolati hálózatainak szerkezetéről és az egyetemi kutatások vállalati innovációban játszott szerepéről számos, magasan hivatkozott nemzetközi tanulmányt közöltek magyar tudósok. Az európai régiók vállalkozói aktivitásának mérésére kidolgozott REDI index („regionális vállalkozásfejlettségi index”) is széles körben tette ismertté a hazai kutatók munkásságát. A régiók versenyképességének vizsgálatára és integrált gazdaságfejlesztési stratégiájuk összeállítására javasolt ’piramismodellt’ kb. 30 országban alkalmazták és 22 nyelvre lefordították. A regionális fejlesztéspolitikában gyakran alkalmazott beavatkozások (pl. infrastruktúra fejlesztés, innováció- és vállalkozástámogatások) értékelésére kidolgozott GMR („földrajzi, makro és regionális”) gazdasági hatáselemző modellek eddig Magyarország, az EU és Törökország régióira készültek el és kerültek alkalmazásra.

A területi folyamatok átfogó tanulmányozásának fontos összegzése az a könyvsorozat, amely a Kárpát-medence régióinak feldolgozását végezte el. Eddig 14 kötetben sikerült összefoglalni a nagytérségek regionális sajátosságait. Kelet-Közép-Európa területi folyamatainak kutatásában a területi együttműködések, a régiók sajátosságai, az egyes ágazatok területi elhelyezkedése került a vizsgálatok középpontjába. Hagyományos elemzési metszete a regionális tudományoknak a város, így a kutatások a földrajzi dimenziói mellett kitekintést adtak a világ nagyvárosi rendszereire, a városgazdaságot alakító új elméletekre.

A regionális tudomány hazai A kategóriás folyóirata a Tér és Társadalom, amely 34. évfolyamnál tart. A Dialóg Campus Könyvkiadó gondozásában 1997-től jelent meg a Studia Regionum könyvsorozat negyven kötete. A Modern regionális tudomány (2009-2017) könyvsorozatot az Akadémiai Kiadó gondozta.

Nemzetközi tanulmányok

E tudományterületen is különösen fontos volt a megszabadulás a korábbi ideológiai és geopolitikai kötöttségektől. A rendszerváltás után számos, korábban tiltott téma, így a szovjeturalom, a biztonsági szervek működése, a szomszédos államokban élő kisebbségek viszonya is az elemzések fókuszába került. A terület egészében lépést tartott a nemzetközi irányzatokkal. Kivételt képez a posztmaterialista és posztmodern irányzat, a konstruktivizmus, ami hiányzik, miközben a realizmus túlsúllyal van jelen, szemben a világtrendekkel.

A szakma mind a négy területén egyaránt fontos művek születtek, mind a globalizáció, a nemzetközi rendszer és az európai integráció témakörében. Kiterjedt a nemzetközi tanulmányok klasszikus témáinak művelése, és felzárkózott a globális irányzatokhoz a biztonságpolitika is. Számos határterületi téma is megjelent a környezeti kérdésektől a terrorizmusig.

Továbbra is meghatározó publikációs forma maradt a hagyományos monográfia, mind tankönyvi, mind pedig értekező műfajban, viszonylag kisebb szerepet játszanak a más tudományterületeken meghatározóvá vált nemzetközi folyóirat közlemények.

A tudományterület súlyos utánpótlási gondokkal küzd, mert a klasszikus diplomáciai területekerősödő átpolitizáltsága kiszámíthatatlanná teszi az egyéni szakmai pályát, sőt a tudományos és az egyetemi intézményi szférát sem kíméli. A kormányzati döntéshozatalhoz szükséges ismereteket államigazgatási alárendeltségű háttér műhelyekben, vagy az apparátuson belül készítik. A 90-es években még aktív, független szakmai eszmecserék a 2010-es évtizedre szinte megszűntek.

Bár a tudományterületen illetékes akadémiai tudományos bizottságban aktív munka folyik, mégsem történt akadémiai doktori védés e területen másfél évtizede nem történt, illetve ami történt, azt más tudományok égisze alatt. Ez a tény az MTA doktori követelményrendszer felülvizsgálatát sürgetővé teszi. Különösen, de nem kizárólagosan az európai tanulmányok területén jelentős munkák jelentek meg vezető külföldi és hazai kiadóknál, amelyeket a politikatudomány, a jogtudomány, a történettudomány vagy a közgazdaságtudomány, esetleg regionális tudományok címei alá sorolták be, szerzőik pedig a felsorolt tudományos bizottságokhoz csatlakoztak. Hasonló a helyzet az interdiszciplináris területen, a hagyományosan erős világgazdasági kutatásokban, és az elmúlt két évtizedben hangsúlyossá vált iszlám-kutatásokkal és Afrika-tanulmányok terén is.

A nemzetközi tanulmányokban hagyományosan erős vonalat képvisel a fejlődéstan, ahol mindenekelőtt Szentés Tamás több évtizedes és tucatnyi nyelven elérhető, iskolateremtő munkásságát kell megemlíteni. Kiemelt jelentőségű volt – a nemzetközi törekvésekkel egyidőben, a hatvanas évtized óta – a globalizáció, ezen belül a nemzetközi nagyvállalatok különböző szempontú kutatása és a nemzetállam változó szerepének bemutatása, főképp az egyetemi szférában. A nemzetközi tanulmányokban mindig a holisztikus és interdiszciplinárisközelítés uralkodott, és a világtendenciáktól nem alakult ki lemaradás. A terület művelői – változó intenzitással – de évtizedek óta jelen voltak és vannak a nemzetközi porondon, bár a meghatározó irányzatok természetesen az amerikai egyetemeken és a közigazgatástól független kutató központokban születnek (utóbbiakra nálunk nincs egyetlen példa sem).

Szükséges külön is kiemelnünk: a nemzetközi tanulmányok művelése az elmúlt 30 évben a napi politika és a pénztelenség árnyékában folyt. Ennek ellenére a kutatások megfeleltek a két legfontosabb szempontnak: a nemzetközi minőség változó követelményeinek, a jelenlétnek ésalkotó alkalmazásnak, valamint annak, hogy meghatározó módon a magyar társadalmat foglalkoztató valós kérdésekre irányultak, függetlenül attól, hogy a kimunkált megoldási javaslatok a döntéshozatal mennyiben voltak képesek formálni. Ez utóbbi a főtebb jelzett szervezeti és kutatásértékelési megoldásoktól nem függetleníthető.

A jövőben fontos lenne az egyetemi szférával való együttműködés és az intézményközi rendezvények folyamatának megerősítése, a nemzetközi tudományos vérkeringésbe történő intenzívebb bekapcsolódás, továbbá az utánpótlás-nevelés felkarolása is, figyelembe véve azt, hogy a fiatal PhD védettek többnyire távol maradnak a köztestülettől.

Hadtudomány

A Hadtudományi Bizottság jelentős tradíciókra támaszkodhat, hiszen jogelődje 1883-ban

alakult meg. A tudományterület rendszerváltás előtti ideológiai kitérttségét jól mutatja, hogy a Magyar Tudományos Akadémia nagygyűlési osztályülése kimondta 1947-ben, hogy a Hadtörténeti Bizottság fölöslegessé vált, majd 1949-ben két katona levelező tagot „visszaminősítette” tanácskozó taggá. 1962-ben megalakult az MTA Tudományos Minősítő Bizottságának Hadtudományi Szakbizottsága, amelynek közreműködésével 1994-ig 284 fő szerzett hadtudományok kandidátusa és harmincnegyzven fő a hadtudományok doktora fokozatot.

A bizottság 1994 óta működik az MTA IX. Osztálya égisze alatt, keretében két akadémikus, huszonnyolc tudomány doktora, 135 tudomány kandidátusa, százötven PhD-fokozatos, összesen 275 fő tevékenykedett.

A tudományterület tudományos utánpótlásának legfontosabb bázisát két doktori iskola jelenti. A Hadtudományi Doktori Iskola a kezdetektől jelen van, eddig 358 fokozatot adott ki. Az MTA 2002-ben elfogadta a katonai műszaki tudományokat a műszaki tudományterület 10. tudományágaként. Ez lehetővé tette, hogy megkezdje munkáját a Katonai Műszaki Doktori Iskola is, mely napjainkig 141 fokozatot adott ki.

A Hadtudományi Bizottság égisze alá tartozó tématerületeken mintegy 18 folyóirat áll rendelkezésre, melyből négy „A” kategóriás. Külön említést érdemel a Hadtudomány című lap a Magyar Hadtudományi Társasággal közös kiadásban, melyben eddig több, mint 1400 tanulmány jelent meg.

Fontos eredmény a két kötetes Hadtudományi Lexikon megjelenítése 1995-ben, 4700 címszóval, 130 szakember közreműködésével. 2019-ben jelent meg a Hadtudományi Lexikon új kötete, amely 1200 oldalon foglalja össze a hadtudomány legújabb fogalmait.

A Pro Militum Artibus könyvsorozat első két kötete az eddig magyarul meg nem jelent hadtudományi munkák kiadására vállalkozik. Először jelent meg egy kötetben, magyar nyelven a kínai hadtudományi irodalom 16 alapműve. Úttörő vállalkozás Raimondo Montecuccoli teljes művének kiadása magyar nyelven.

A Hadtudományi Bizottság nem önmagában, hanem a Honvédelmi Minisztérium, a Magyar Honvédség kutatóműhelyei, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara és doktori iskolái, a Magyar Hadtudományi Társaság részvételével törekszik válaszokat adni a tudományterületen jelentkező kihívásokra.

A nemzetközi kapcsolatok folyamatosan fejlődnek, közös kutatások folynak és közös publikációk születnek számos európai partnerrel. Kialakulóban van a kínai hadtudósokkal végzett közös munka.

A hadtudomány művelői megteremtették a magyar katonai szaknyelvet, a magyar hadtudományt, a katonai műszaki tudományt és terjesztették a korszerű hadtörténelmi ismereteket. Mindennek elismeréseként nyolc rendes, tizenkilenc levelező, hét tiszteleti és három külső tag, 23 MTA doktora, és 371 köztestületi tag munkássága gazdagította az egyetemes és magyar tudományt.

Az elmúlt évtizedek hadtudományi kutatásainak legfontosabb eredményei a következő területekre koncentrálnak: a NATO integráció és a haderőreform kérdései, negyedik generációs hadviselés; a különleges műveleti erők alkalmazása; információs és lélektani

műveletek, kibervédelem; civil-katonai együttműködés; kritikus infrastruktúra védelme; a biztonság privatizációja; a terrorizmus elleni harc, bioterrorizmus, biovédelem; robottechnika alkalmazása a katonai műveletekben; automatikus repülésszabályozó berendezések; légi utántöltés; helikopterek újszerű alkalmazása; GEPÁRD M1 mesterlövész puska; térinformatika és digitális térképészet; nem halálos fegyverek alkalmazása; nukleárisbaleset-megelőzés és elhárítás; katasztrófák elleni védekezés; éghajlatváltozás és biztonság; a katonai alkalmasság és a harc megvívásának egészségügyi kérdései; rekonverzió.

Jövőkutatás

A magyar jövőkutatás művelésében az elmúlt 30 évben jelentős változások mentek végbe, a hazai rendszerváltással és a jövőkutatás tudományának nemzetközi fejlődésével párhuzamosan. A rendszerváltás megerősítette a jövőkutatás művelésének demokratizálódó környezetét. A jövőkutatás nemzetközi fejlődése új irányzatokat és paradigmaváltásokat hozott, amiben a hazai jövőkutatás is sikeresen közreműködött.

Az 1990-es évek elejére a hazai jövőkutatás szakértők bevonásával egy multidiszciplináris modellrendszert épített fel, ami a hazai környezet és a gazdaság kapcsolatának hosszú távú változását kutatta. A szimulációk szerint csak környezet-centrikus gazdasági stratégiák alkalmazása esetén van esély a túlélésre.

A hazai jövőkutatás a 90-es évektől kezdett új kutatási téma felé fordulni, ami a jövőhöz való személyes, intézményi viszony jövőformáló szerepének kutatását jelentette. Ezzel kapcsolódott a nemzetközi szakirodalomban formálódó előretékintés (foresight) irányzatához. Definiálta és empirikusan is vizsgálta a hazai lakosság és a vállalatok jövőorientáltságát rámutatva arra, hogy a jövőorientáltság a társadalmi megújulás motorja, a jövősokk viszont tehetetlenné teszi a társadalmi szereplőket.

A jövőorientáltságot a hazai kutatók folyamatosan építették be az előrelátási folyamatokba. A Nemzeti Szakképzési Intézettel együttműködve előretékintéseket készítettek a hazai szakképzés társadalmi jövőmodellekhez illeszkedő és lehetséges jövőjére. A munkába bevonták az érintetteket, a szakképző tanárokat, a szakképző iskolákban tanulókat és szüleiket, valamint a munkaadókat. A jövővárakozásaik lehetséges rendszerekbe foglalásából két komplex jövőalternatívát fogalmaztak meg.

A Technológiai Előretékintési Program keretében az érintetteket is bevonó módon vizsgálták a jövőkutatók 7 átfogó terület jövőjét 15-25 éves távon. A 3 makroszintű jövőkép közül azt a fejlődési utat tartották kívánatosnak, amellyel az EU középmezőnyébe lehet felzárkózni.

Az MTA Jövőkutatási Bizottság az MTA elnökének felkérésére folytatott kutatást Magyarország 2025-ig várható jövőjéről. Azokat a változásokat állította középpontba, amelyek az új jövők kialakulásának lehetőségét jelezték. Szaktudományi előrejelzésekre és a várhatóan döntéshozó helyzetbe kerülő fiatalok jövőhöz való viszonyának empirikus felmérésére építve dolgoztak ki várható jövöket. A 4 forгатókönyv más-más társadalmi közeget nyújt a tudományos előrejelzések megvalósulása számára.

A hazai jövőkutatók Magyarország hosszabb távú fejlődésének kulcskérdéseit is vizsgálták. A fejlődést befolyásoló a J (jövőbeli), K (külső), B (belső), ill. Z (környezeti, zöld) tényezőket

indexbe rendezték. Az elemzések és előreszámítások alapján két lehetséges fejlődési utat vázoltak fel.

A The Millennium Projekttel közösen a hazai jövőkutatók Magyarország Jövőállapot Indexét számították ki, majd előre jelezték az index 2015-2025 közötti alakulását. Javaslatokat fogalmaztak meg arra vonatkozóan, hogy miként lehetne kedvezőbbé tenni a hazai fejlődést.

A hazai jövőkutatók ökológusokkal együttműködve foglalkoztak az un. látóhatár fürkésző eljárás hazai honosításával és néhány módszertani vonatkozásának továbbfejlesztésével. Feltérképezzék a 2050-ig lehetséges hazai környezeti jövők különféle alkotóelemeit, hogy hozzájáruljanak olyan komplex ökológiai kutatási témakörök megfogalmazásához, amelyek a pozitív jövők elérését támogatják, vagy a negatív jövők elkerülését segítik.

A jövő kutatás újabb eljárásainak és témáinak hazai meghonosításával párhuzamosan folyt az új eljárások és módszerek elméleti-módszertani feldolgozása és paradigmákba rendezése nemzetközi programokhoz kapcsolódva. Ezek a kutatási eredmények a jövő kutatás fejlődésének útját mutatták be a valószínű jövő előrejelzésétől a lehetséges jövők felé forduláson keresztül az érintettek részvételével feltárható előretételek elterjedéséig. Jelenleg az integrált jövő kutatás főáramlattá formálása folyik, amibe a hazai jövő kutatás is aktívan részt vesz. Bár az újabb irányzatok létrejötté paradigmaváltásokkal járt, még sem alakult ki egy egységesen művelt jövő kutatás. Az egyes paradigmák bizonyos típusú feladatok megoldására jól használhatók, így jelenleg minden jövő feltáró műfaj és eljárás használatos a megoldandó feladatok függvényében.

Népeségtudomány

A magyar népeségtudomány a Demográfia folyóiratban, a Demográfiai Portré kiadványaiban, továbbá rangos nemzetközi folyóiratokban folyamatosan dokumentálta, elemezte és értelmezte a termékenység, a párkapcsolatok, a halandóság és a migráció folyamatait, és vizsgálta ezek hatását a népeségfejlődésre, a korösszetétel alakulására, az öregedésre.

A klasszikus demográfiai eszköztárral jól lehetett dokumentálni a termékenység visszaesését, hogy ez az első két évtizedben alapvetően a halasztás, a késői gyermekvállalás számlájára írható, ám mindeközben át is alakult a gyermekvállalási magatartás. Nemcsak későbbi életkorban születnek a gyermekek, de kevesebben is születnek, hogy mindeközben differenciálódik is a gyermekvállalási magatartás, nő a gyermektelenség, elhalványul a kétgyermekes családmodell dominanciája. Az új típusú közelítések és módszerek (Életünk fordulópontjai kutatás, kvalitatív kutatások, eseménytörténeti módszer, stb.) segítségével jól meg lehetett ragadni a házasság népszerűségvesztését, az élettársi kapcsolatok terjedését, az élettársi kapcsolat és a házasság viszonyát, a „látogató párkapcsolatok” természetét, a válások gyakoriságának gyors ütemű növekedését, a mozaikcsaládok kialakulásának folyamatát, hogy a házasságon kívüli gyermekvállalás a párkapcsolatok mélyreható átalakulásának következménye.

Az átalakulás okait kutatva a magyar demográfusok a társadalmi átalakulás következtében kialakuló kiszámíthatatlanságnak, a gyermekvállalás költségei növekedésének, az iskolai expanzióinak és a párkapcsolati viszonyok radikális átalakulásának meghatározó szerepét

emelték ki. Számos empirikus elemzés mutatta ki, hogy a társadalmpolitikai intervencióknak negatív és pozitív szerepe is lehet: a kilencvenes évekbeli restriktív politikára negatív válasz érkezett, az elmúlt tíz évben a népesedéspolitikai kor- és rétegspecifikus pozitív hatást váltott ki.

A halandósági kutatások részletesen bemutatták a várható élettartam (leginkább férfiak) körében megmutatkozó csökkenését az 1960-as évek közepétől, feltárva ennek összetevőit: a 20. század elsősorban középső harmadának politikai megrázkódtatásait, gazdasági, társadalmi és kulturális átalakulásait. Elemezték az ennek hatására kialakult frusztrációt, stresszes állapotot, és az ezek nyomán kialakult egészségkárosító magatartás (mindenekelőtt alkoholizmus, dohányzás) hatásait. Ezek együtt az egészségügyben a rendszerváltás előtt és után meglevő, sőt erősödő problémákkal jelentősen megnövelték az elkerülhető halálozások gyakoriságát, nemzetközi összehasonlításban rendkívül rossz halandósági viszonyokat okoztak, és különösen rontották a középkorú férfiak életkilátásait. Mindez megnyilvánul a kilencvenes évek tragikus halálozási viszonyaiban a szív- és érrendszeri és a daganatos halálozás terén. A kutatások kimutatták a jelentékeny javulást is, amely a kilencvenes évek közepétől indult el, és ennek összetevőit: a javulást a szív-és érrendszeri betegségek (a legnagyobb halálok) terén, miközben a daganatos halálozás továbbra is tragikusan rossz maradt. A javulás dacára a férfiakat a környező országokhoz képest rövidebb élettartam, magasabb elhalálozási gyakoriság jellemzi. Mindez kisebb mértékben a nőkre is igaz. Jelentőshalandósági különbségek mutatkoznak regionálisan, iskolai végzettség és társadalmi csoportok szerint; ezek nemzetközi összehasonlításban is igen magasak, és többek között okozói a magas halandóságnak.

A vándorlásra vonatkozó kutatások nyomon követték, hogyan válik Magyarország a kilencvenes években befogadó országgá (mindenekelőtt a határon túli magyarok), majd napjainkra hogyan válik egyre inkább kibocsátó országgá. A nyugati országok tükröstatistikái és célzott survey-k segítségével megalapozott becslések születtek a külföldön élő magyarok számáról, desztinációjáról. Hasonló módon részletes elemzések születtek a bevándorlás változásairól, itt is születtek korrekciók a bevándorlók számáról, összetételük változásairól és a bevándorlók speciális demográfiai, képzettségi viszonyairól, munkapiaci integrációjáról. Részletes és módszertanában fejlődő előreszámítások készültek, amelyek ma már 2070-ig mutatják a népességcsökkenés mértékét különböző forgatókönyvek szerint. Megmutatják a népesség korösszetételének változásait, az öregedés folyamatát, amelyek rendkívül negatív hatást gyakorolhatnak majd a jóléti rendszerek fenntartására. Ugyanakkor fontos kutatási eredmények árnyalják a korszerkezeti változások alapján megfogalmazható meglehetősen sötét jövőképet; az intergenerációs transzfereket tekintve, az idősek arányának növekedése nem egyszerűen az eltartási terheket növeli, hanem a háztartási munka beszámításával látható, hogy ők is hozzájárulnak a terhek vállalásához. Az életpálya mentén végbemenő pénzügyi és természetbeni újraelosztása mérése és értelmezése összességében is új gazdaságdemográfiai eredményekkel kecsegtet.